

YENİ TÜRK EDEBİYATI

ARAŞTIRMALARI

Modern Turkish Literature Researches

Ocak-Haziran 2017/9:17 (88-104)

LUCIEN GOLDMANN'IN EDEBİYAT/ROMAN SOSYOLOJİSİ ANLAYIŞI BAĞLAMINDA MATMAZEL NORALİYA'NIN KOLTUĞU ROMANININ İNCELENMESİ

Ahmet EVİS¹

Öz

Peyami Safa'nın romanlarının genellikle mistik bir yapı etrafında kaleme alınmış olması, eserlerinin daha çok varoluşçu bir şekilde incelenmesine sebep olmuştur. Çalışma, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda, mistizme zemin hazırlayan toplumsal etkenleri ve bireysel yaşantıları sosyolojik bağlamda tespit edip anlamlandırmak amacıyla düzenlenmiştir. Lucien Goldmann'ın roman sosyolojisi anlayışı çerçevesinde yapılan incelemede öncelikle genel hatlarıyla edebiyat/roman sosyolojisine değinilmiş; ardından toplum-birey, yazar-eser ve eser-yapı arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir. Yazar-eser bağlamında tespitler yapılırken dönemin Türkiye'sinde hâkim olan ve yazarı etkileyen felsefi/edebî düşünceler/akımlar göz önüne alınmıştır.

Yapılan incelemede toplumsal tabakalaşma, fikrî açıdan farklı insan tiplerinin mevcudiyeti, maddî sıkıntılar ve kültürel çatışmalar Roman/edebiyat sosyolojisinin sınırları çerçevesinde belirlenmeye çalışılmıştır. Safa'nın hayatından ve deneyimlerinden izler taşıyan Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanı bu yönüyle de Goldmann'ın incelemesine uygunluk göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Peyami Safa, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, Roman/Edebiyat Sosyolojisi, Lucien Goldmann.

---

¹ Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

**ANALYSING OF MATMAZEL NORALİYA'NIN KOLTUĞU IN THE CONTEXT OF LUCIEN
GOLDMANN'S LITERATURE/NOVEL SOCIOLOGY UNDERSTANDING**

Abstract

Generally having been written out around a mystical structure has caused Peyami Safa's novels to be examined in amore existentialist way. This study, on Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, has been reformed to identify and give meaning to the social factors and individual lives that lay groundwork for mysticism on the sociological context. On the research which has been done on the frame of Lucien Goldmann's novel-sociology understanding, firstly it has been touched on literature-novel sociology in general terms, and then it was drawn attention to the relationship between society-individual, writer-production and production-structure. The philosophical/literary philosophies/trends which are judges in Turkey and influence the writer were taken into consideration while making determinations in the context of writer-production.

In this study, social stratification, the existence of different types of people intellectual, financial problems and cultural conflicts have been tried to be determined within the boundaries of sociology of novel/literature. The novel, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, bearing traces of Safa's life and experiences, is consistent with Goldmann's examination from this aspect as well.

Key Words: Peyami Safa, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, Sociology of Novel/Literature, Lucien Goldmann.

Giriş

Peyami Safa'nın dünya görüşü ekseninde kaleme aldığı ve diğer eserleriyle tematik yönden benzerlik gösteren Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanında, tabakalaşmış halk içerisinde değerlerinden uzaklaşan ve toplumsal yapının da etkisiyle bunalımlar yaşayan bireyin dönüşüm sürecine metafiziksel bir yaklaşım söz konusudur. Ne var ki eserdeki metafiziksel unsurlar ve psikolojik öğeler tamamen soyut çerçevede işlenmemiştir. Romandaki hemen her unsur belli bir gerçeklik taşımaktadır. Dönemin Türkiye'si ile roman unsurları sosyolojik anlamda paralellik gösterir. Özellikle toplumdaki yoksulluk, fikrî ve sınıfsal ayrılıklar, bunlardan en belirginleridir. Bu açıdan bakıldığında eserdeki sosyolojik öğelerin azımsanmayacak ölçüde olduğu anlaşılmaktadır. Edebiyat/roman sosyolojisi bağlamında bu unsurların tespiti ve eserin incelemesine geçmeden önce edebiyat sosyolojisinin sınırlılıkları ile çözüm noktalarına kısaca değinmekte fayda vardır:

“İnsanı her cephesiyle ele alan edebiyat ile insanı ‘topluluk’ olarak değerlendiren sosyolojinin kesişme noktası, ‘insanın hayatı’dır. Her iki alan da insanın hayatını nasıl geçirdiği, hayatını yaşarken bir insanın başka bir insanla nasıl ve ne şekilde bir ilişki geliştirdiği, ilişkinin nasıl bir sonuç doğurduğu gibi hususlar üzerinde –kendi metotları çerçevesinde- durmaktadır. Bu ortak nokta edebiyat ile sosyolojiyi ‘Edebiyat Sosyolojisi’ çatısı altında buluşturmuştur” (Sağlık 2012: 312).

Bireyin ruhsal bölünmüşlüğüne ve buna bağlı olarak benlik arayışının altında yatan sebepleri eserdeki toplumsal yapı ve dönemin şartlarıyla ilişkilendirerek açıklamak mümkün ve gereklidir. Bu noktadan itibaren edebiyat sosyolojisinin işlevselliğini göstermesi söz konusu olmaktadır. Edebiyat sosyolojisinin birey, toplum, yazar, okuyucu, dönemin siyasi ve ekonomik yapısı gibi öğeleri göz önünde bulundurması, eserdeki olayların ve kişilerin değişiminin hatta varoluşçu yaklaşımın sebebinin açıklanmasında yol gösterici olduğuna dikkat çekmek gerekir. Çünkü “Oldukça sembolik ve sürrealist tarzda olan edebi eserler, en kapalı alegori, en gerçek-dışı bir tabiat tasviri bile doğru bir şekilde incelendiğinde bize o devrin toplumu hakkında bir şeyler söyleyecektir” (Şan 2004: 93).

Edebiyat sosyolojisinin eleştiri aldığı esas nokta, eserin gerçek dışı (kurmaca) olması bir diğer ifade ile sosyal gerçeklik taşınamamasıdır. Ancak edebiyat ve sosyolojinin birbirinden beslendiği gerçeği ve her ikisinin de çıkış noktasının bireyle, dolayısıyla halkla ilişkili olması edebiyatın sosyolojik boyutunun varlığına işaret etmektedir. Diğer birçok edebî türlerde olduğu gibi romanın da merkezinde insan yer alır. Dolayısıyla “roman, toplumsal gerçekliği insanlarda somutlanarak yansıtır” (Naci 1990: 270).

İncelemede dikkate alınacak yöntem, Lucien Goldmann’ın oluşumsal yapısalılık metodudur. “Günümüzde de Goldmann’ın yöntemi, edebiyat metnini hem içsel, hem de dışsal bağintılarıyla ele alan ‘bütüncül’ bir yaklaşım olarak, edebiyat sosyolojisi araştırmalarına öncülük etme işlevini sürdürür” (Tiken 2009: 45). Piaget, Kant ve Lukacs’ın düşüncelerinden hareketle Goldmann’ın ortaya attığı oluşumsal yapısalılık, “toplumsal değişme, gelişme ve çelişkilerden hareketle toplumsal bir grubun dünya görüşünü ortaya koyan, açıklayan, toplumsal simgeleri çözümleyen diyalektik-dinamik bir yöntemdir” (Akten, 1999: 162). Özellikle 1950-1970’li yıllar arasında metodolojik bağlamda kabul gören yöntem, hâlen eleştirel bir sistem olarak işlevselliğini korumaktadır (Tilbe 2004: 95).

Goldmann, romana bakışı ve roman sosyolojisinin sınırları hakkındaki düşüncelerini açıklarken “Temelde roman, tarihi boyunca, bir biyografi ve toplumun yaşadığı tüm olayların kaydedildiği bir günlük olduğuna göre; böyle bir günlüğün, az ya da çok dönemin toplumunu yansıttığını görebilmek için sosyolog olmaya gerek yoktur” (Goldmann 2005: 24) ifadesini kullanır. Ona göre

edebî değer taşıyan metin “dünya görüşü ve tarihin kendisi arasındaki bir yapısal ilişkiler kümesidir” (Eagleton 2012: 49). Ayrıca Goldmann, sosyolojik roman incelemesinde ekonomik yapının önemine vurgu yapar. Avrupa'daki sosyal, kültürel ve ekonomik devrimlerle beraber toplumdaki sınıflaşmanın belirginleşmesi, roman/ edebiyat sosyolojisinin daha da önem kazanmasını sağlamıştır.

Marksist tarzda yazılan toplumsal gerçekçi eserlerin artmasıyla edebiyat sosyolojisinin kendisini bir bilim olarak kabul ettirmesi ve incelemelerin bu doğrultuda yapılması, dikkate değerdir. L. Goldmann, roman/edebiyat sosyolojisinin sorunsalı olarak da tek tip (klasikleşmiş) incelemeyi gösterir. Bu noktada Marksistlerin ortaya koyduğu maddeci/şeyleşen toplumun belirli kıstaslar çerçevesinde tekrar tekrar incelenmesinin, işlevselliğini kaybettiğini dile getirir. Marksist inceleme metoduna daha yakın olmasına rağmen farklı sosyologların görüşlerinden yola çıkarak eserin analizinde psikanalitik incelemenin de önemine vurgu yapar. Marksist anlayışın yanında psikanalitik incelemenin, edebî eseri –dolayısıyla eserdeki toplumsal yapıyı ve bireyleri-anlamlandırmada kullanılması gerektiğini düşünür: “İkisi de birbirini andıran ve tamamlayan yöntemler gibi görünmektedirler ve ikisinin de sonuçları, az çok diğerininkini tamamlamakta ve güçlendirip tamamlamaktadır” (Goldmann 2005: 82).

Yazar-eser bağlamında L. Goldmann, edebî eserin çözümlenmesinde yazarı önemli bir etken olarak değerlendirir. Şöyle ki “yazınsal yapının belli bir izleğini yazardaki ülküsel düşünce ve bunu düşlerle gerçekleştirme eğilimi” (İnal, 1979: 63) ideolojik düşünce bağlamında metin çözümlenmede yazarın konumunu belirler. Ne var ki Goldmann, sanatçının eser tahlilinde tamamıyla merkeze alınmasını yanlış bulur. Çünkü “önemli olan incelenen edebiyat ve sanat eserinde yaratıcının bireysel duyarlılığından giderek tarihsel ve toplumsal gerçekliği ortaya koyan yolu bulup çıkartmaktır” (Goldmann 1998: 76) Bir başka ifadeyle “yazarların önemi, egemen ideolojiyi edebiyat aracılığıyla elle tutulur hâle getirmesidir” (Parla 2000: 39).

Lucien Goldmann'ın genel hatlarıyla sosyolojik anlayışını, Köksal Alver şu şekilde tanımlar:

“Diyalektik maddeci yöntemi benimseyen ve edebiyat eseri ile toplumsallık arasında kopmaz bir ilişki olduğuna inanan Lucien Goldmann'ın (1913-1970) çıkış noktası eserle yapı arasındaki ilişkinin çözümlenmesidir. Çözümlemede kavramsal araç olarak kabul edilen tarihsel ve sosyal bir olgu varsaymaktadır: dünya görüşü; belirli sosyal gruplarca oluşturulan ekonomik ve sosyal ortam içerisinde bulunan kişinin düşünsel, duygusal ve eylemsel eğilimlerinin bütünüdür” (Alver, 2004: 221-222).

Lucien Goldmann'ın romanın sosyolojik çözümlemesinde ön planda tuttuğu toplumsal gerçekçilik ve eser ilişkisinin önemi, çeşitli değişkenlerle öne çıkar. Örneğin, eserin yazıldığı dönem,

romandaki olay örgüsü, sosyal/tarihî zaman, gerçek-kurmacanın yakınlık derecesi ve yazarın ideolojisi, romanın sosyolojik çözümlemesinde irdelenmesi gereken belli başlı öğelerdir. Ayrıca Goldmann, benimsemiş olduğu “Oluşumcu yapısalcılık” ya da “genetik yapısalcılık” yöntemi ile “iç içe geçmiş yapılar bütünü çerçevesinde edebi metnin toplumsal ideolojik yapıyla eklemlenmesini görünür ve anlaşılır kılar” (Gürsel 1997: 29).

Kısaca Goldmann, romanın sosyolojik çözümlemesinde dört temel unsura işaret eder: Romanın unsurlarının gerçeklikle yakınlık derecesi, sosyoekonomik yapı, yazarın ideolojik tutumu, bireysel ve toplumsal bilinç/düşünce.

1. Olay Örgüsüne Genel Bir Bakış

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu², 1940'lı yılların başında, İstanbul'da, Ferit isimli bir gencin yaşadığı bunalımlar ve ruhsal dönüşümü üzerine kurgulanmıştır. Toplumsal yapının ve ideolojik düşüncenin birey üzerindeki yansımalarının anlatıldığı eser, temel olarak materyalizmden metafiziğe yönelişi işler. Üç vaka halkasından oluşan olay örgüsünde ilk vaka halkası Ferit'in kişiliğinin tanıtıldığı ve pansiyon halkıyla kaldığı kısımları kapsar. İkincisi ise Ferit'in çeşitli bunalımlar yaşadığı ve arayışa girdiği kısımlardan, son vaka halkası ise Ferit'in pansiyondan çıkıp adaya –Matmazel Noraliya'nın evine- yerleşmesi ve burada geçirdiği değişimin anlatıldığı kısımlardan oluşur. İki bölümden meydana gelen eserin ilk bölümünde Ferit'in maddeci ve nihilist yapısı, çevresiyle olan ilişkileriyle açıklanmaya çalışılırken yaşadığı psikolojik sorunların çözümünde de materyalist ve mantıksal arayışlar öne çıkarılır. Keza onun hayatında din ve metafiziğin olmayışı, çevresindeki herkesi ve gerçekleşen hemen her şeyi benzer kalıplar içerisine yerleştirerek anlamlandırmaya çalışması da bu durumun bir göstergesidir.

İlk bölümde karşımıza çıkan diğer kişilerin davranışları ve Ferit'in üzerindeki etkileri, olay örgüsünü şekillendirerek toplumsal yapıyı çözümlemede ve dönemin sosyoekonomik durumunu tespit etmede yol gösterici olmuştur. Ayrıca Ferit'in sağlık sorunları ve yaşadığı çıkmazlar, zaman ve mekâna bağlı olarak gerçekçi bir yapı içerisinde sunulmuştur. Ancak bu gerçekçiliğin sosyolojik anlamda ne ölçüde tutarlı olduğunu tespit etmek için romandaki diğer unsurlara da ayrıyeten bakmak gerekecektir.

Romanın ikinci bölümünde, daha çok, Ferit'in dönüşüm süreci üzerinde durulmuştur. Yazarın ideolojik düşüncesi etrafında şekillenen ikinci bölümde gerçekleşen metafiziksel olaylar, ilk bölümde yer alan maddeci ve materyalist yapının bozulmuşluğuna karşı mistizmin üstünlüğünü

---

² Eserden yapılacak alıntılarda sadece sayfa numarası verilecektir.

göstermek amacıyla kurgulanmıştır. Ferit'in adaya gelişi, sevdiği kıza kavuşması ve değer verdiği insanlarla bir arada mutlu bir hayata başlaması da eserdeki ruhçu/mistik düşüncenin kendisini göstermesiyle öne çıkar. Bu bölümde altı çizilen düşünce; kolektif bilincin, her bireyde aynı şekilde görülmediği, bir başka ifadeyle bireyin, toplumun genel kabullerinden farklılaşabilecek olmasıdır.

2. Toplumsal/Ekonomik Yapı

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanındaki sosyolojik incelemenin ilk unsuru olarak toplumsal/ekonomik yapının üzerinde durmak gerekir. Zira “romana hâkim olan sosyal sefalet ve yoklukları, devrin, genel tablosundan ayrı düşünemeyiz. Özellikle birinci bölüme hâkim kaotik (karmaşık) atmosferin izahında, devrin etkisini dikkate almak gerekir” (Tekin 1999: 233). Eserdeki sosyal/tarihî zamanla romanın yazılma zamanının ne ölçüde örtüştüğünü göstermek amacıyla mekânların ve gerçekleşen olayların incelenmesi, edebiyat/roman sosyolojisi açısından eserin çözümlenmesinde büyük önem taşır. Bu doğrultuda zaman unsuru incelendiğinde eserin sosyal zamanıyla yazılma zamanının paralellik gösterdiği söylenebilir. Eserin kaleme alınma tarihi 1949'dur. Romandaki sosyal zaman ise II. Dünya Savaşı yılları yani 1939-1945 yılları arasındadır. Hatta daha da özele indirgenirse yılın 1943 olduğu, eser içerisinde İtalya'nın işgali mevzusundan tespit edilebilir: “Bölmenin arkasında, odaya yeni gelen ve müttefikler Sicilya'ya ihraç yaptıkları için bugün seksen dört gazete fazla sattığını bağıarak haber veren Babuş'un neşeli gürültüsü vardı” (s. 105-106). Her ne kadar eserin yazılma tarihi ile sosyal zamanı eş olmasa da savaş esnasında Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik durumun ve sosyal yapının gösterilmesi yönüyle zaman, gerçekçi tarzda işlenmiştir değerlendirmesinin yapılması mümkündür.

1940'lı yıllarda çıkarılan yeni vergiler ile Türkiye'nin ekonomik durumu düzeltilmeye çalışılmıştır: “Ekonomik durumu iyi olmayan ve savaş dolayısıyla yeni kaynaklara ihtiyaç duyan Türkiye, bunun için değişik bir vergi salarak ekonomisine yeni bir kaynak aktarmak istedi” (Bodur 2005: 386). Ayrıca “dar gelirli kentlilerin durumu oldukça zorlaştı” (Akşin 2004: 218). Kısacası II. Dünya Savaşı esnasında tüm Avrupa'da ve ülkemizde görülen yoksulluğun yansımaları romanda görülür. Yani “Eserin sosyal boyutu, toplumda yoğun bir şekilde yaşanan ilişki kopuklukları, maneviyat ve düşünce dalgalanmalarını yansıtması açısından önemlidir” (Özbaş 2002: 284). Ayrıca romandaki geniş mekânın İstanbul olması da dikkatten kaçmaz. Kalabalık nüfusu nedeniyle sınıfsal tabakalaşmanın en belirgin şehir olması yönüyle bu mekânın seçilmiş olması manalıdır.

Romandaki sınıfsal tabakalaşmanın temelinde ekonomik unsurların yattığı görülür. Yazar, kişiler kadrosundaki her kişiyi bir kesimi temsil edecek şekilde karakterize etmiştir. Bu temsil sadece sosyoekonomik durumu yansıtmak için kullanılmaz. Aynı zamanda kişilerin bir düşünce tarzını da temsil ettiği görülür. Yani “farklı sosyo-ekonomik katmanlardan oluşan şahıslar kadrosu, toplumun her kesiminin inanç ve değerler karmaşası yaşayan, arayış içindeki bireylerden oluştuğunu göstermektedir” (Şenderin 2010: 231). Ancak bu başlık altında irdelenecek nokta, toplumsal tabakalaşmayı temsil eden tiplerin özellikleridir. Örneğin pansiyon halkı genel olarak alt tabakayı/yoksul kesimi temsil eder. Hemen hepsi sefalet içerisinde yaşar. Bunların içerisinde en öne çıkan Eda Hanım ve ailesidir. Yetmiş üç yaşındaki Tahir Bey’in sattığı kurabiyelerle ve sekiz yaşındaki Babuş’un gazete satmasıyla geçinirler. Yangında kocasını ve tüm mal varlığını kaybeden Eda Hanım, çocuklarının hastalıklarıyla ve yoklukla mücadele etmeye çalışır. “Karyolannın kenarına oturmuş, hıçkırarak ve, diyor, şu sekiz yaşındaki çocuğun eline kaldık” (s.32). Pansiyondaki odabaşı Vâfi Bey, hizmetçi Fatma ve Ahmet Tosun yoksul kesimden insanlardır. Alt tabaka içerisinde romanın başkişisi Ferit de yer alır. Fakat o, aslen varlıklı olmasına rağmen çeşitli sebeplerle yoksul kalmıştır. Varlıklı bir aileden gelen Ferit’in, ailesinden ayrı yaşaması ve teyzesi Necmiye ile aralarının kötü olması, onu, yoksul kesim içerisine yerleştirmiştir. Romandaki sosyal zaman ve eserin yazılma tarihi düşünüldüğünde birçok insanın bu tür sıkıntıları yaşaması, II. Dünya Savaşı’nın etkilerinin ülkemizdeki yansımalarına işaret eder.

Kişî kadrosu içerisinde orta/üst kesimi temsil edenler; Ferit’in ailesi, Necmiye Teyze, Saim, Muhtar, Nedime, felsefe hocası Yahya Aziz, Cevat Ferman (Mr. Joe) ve eşi Suzy’dır. Bu kişilerin maddî durumları, kökenleri ve meslekleri toplumsal tabakalaşmada onları, orta veya üst sınıfa yerleştirir. Bunlardan en belirgin olanları Selanik dönmesi olan Cevat Ferman (Mr. Joe) ve Necmiye Teyze’dır. Mr. Joe’nun varlıklı olduğu, Selma’yla nişanlanıp tekrar tıp fakültesine gitmesi şartıyla Ferit’in maddî sorunlarını çözeceğini vaat etmesinden anlaşılır. Keza dönemin Türk toplumunda azınlıkların maddî yönden daha iyi sayılabilecek seviyede olmaları Cevat Ferman aracılığıyla işlenmiştir. Bunların dışında Ferit’in teyzesi olan Necmiye ise toplumdaki maneviyat karşısında, maddiyatı tercih eden bencil ve zengin tipleri temsil eder.

3. İdeolojik Tutum

Romanın sosyolojik çözümlemesinde yazar-eser ilişkisi, daha çok ideolojik tutumla alakalıdır. Ayrıca eserin yazılma zamanında var olan felsefî ve edebî akımlar da yine romandaki sosyolojik duruma şekil verir. Köksal Alver, yapmış olduğu tespit ile yazarın ideolojisinin esere çeşitli yönlerden etki ettiğine değinir:

“Romancının dünya görüşü, eserinin hem edebî hem de tematik yapısında belirleyici bir etken durumundadır. Belli bir dünya görüşüne mensup olan yazar, çoğu zaman kendi düşüncelerini roman dili ile açığa vurmaktadır. (...) Bu durum edebiyatçının gerçek niyetini ve anlatısının oturduğu düzlemi çözümlemede yardımcı olduğu gibi karakter ve tiplerin temsil ettiği dünyanın yorumlanmasında da bir işlev görmektedir” (Alver 2011: 69).

Eserin tematik yönüne şekil veren ideolojik tutum, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanında Peyami Safa'nın dünya görüşünden izler taşır:

“Anti-Komünist bir yazar olan Peyami Safa, Milliyetçilik şuurunu yaşamasını bilen ve bunu kalemiyle dile getiren ender şahsiyetlerden birisidir. İyi bir milliyetçi ve manevi değerlere büyük önem veren Peyami Safa, maddecilerin ve komünistlerin amansız düşmanı olmuştur. Bu yüzdendir ki, tabii olarak eserlerinde bu duygusunu dile getirecektir” (Aytaş 2000: 271-272).

Peyami Safa'ya göre “kendi tarihinden ve kültür mîrâsından mahrum bir gençliğin her türlü zıvrılığa yenilik diye sarılması” (Safa 1990: 259) gayet doğaldır. Sınıflaşmış bir toplumun mevcudiyeti, Safa'nın ideal toplum tahayyülünden uzaktır. “Safa, sistem ve ideolojileri eleştirirken, aslında tek bir rejimi olumsuzlar ve reddeder: O da “sosyalist” rejimdir” (Durna 2009: 79). Roman sosyolojisi açısından önem arz eden bu tespitlerin eser içerisindeki yansımaları genel olarak çatışmalarla verilmiştir. Özellikle ilk bölümde Ferit'in yaşadıklarıyla yazarın ideolojik düşünceleri arasında zıtlıklar belirir. Ancak söz konusu olan tezatlık, yazarın üslûbu ile ilgilidir. Peyami Safa, romanın sonunda bu zıtlıklardan faydalanarak okura, kendi ideolojik görüşünü benimsetmeye çalışmıştır. Gıyasettin Aytaş, yazarın eserle ilişkisini yine onun dünya görüşüne dayandırarak açıklar: “Peyami Safa, eserinde sosyal tenkit konusuna temas etmeyi ihmal etmemiştir. Devrinin (romanın yazıldığı ve ilk yayınlandığı devir olan (1949'lar) aydınını, üniversite gençliğini tenkit eder” (Aytaş 2000: 276). Belirtilen tüm bu hususlar Goldmann'ın eser incelemesinde yazar odaklı tutumuna paralel bir işleyişin göstergesidir.

Sefaletin ve yoksulluğun açıkça görüldüğü romanın ilk bölümü, kapitalist düzen içerisinde Marksist düşüncenin de ne ölçüde kabul edildiğinin göstergesi olmuştur. Yazar, fikrî yönde materyalizmin yetersiz olduğunu Saim'in klişeleşmiş söylemlerinden yola çıkarak maddeci Ferit'in düşünceleri aracılığıyla anlatır. Bu noktada bir tezatlık belirir. Çünkü Ferit de Marksizm'e sempati duyar. Yazar bu tezatlığı ortadan kaldırmak için Ferit'i, Marksizm'in gerçekleşmesinin bir ütopya olacağı fikrine sokar ve sadece adı geçen düşünce biçiminin iktisadî konularının geçerliliğine ve özüne inandırır: “Marksizmin ilmihalini sevmez, fakat ruhunu severdi. Asla gerçekleşmeyeceğini bildiği büyük emellerden biri de bu ruhu o ilmihalden kurtarmaktı” (s.34-35). Ayrıca Marksist düşünce, septik, nihilist ve maddeci yaklaşım Ferit'in yaşadığı bunalımların

çözümünde yetersiz kalır. Bunu da Ferit'in maddeden uzaklaşıp ruha yaklaşımının ilk adımı olarak düşünmek yanlış olmaz. Peyami Safa, aslında bunu, o dönem içerisinde yaşayan ve Ferit'in düşüncesindeki tüm insanlara mal eder.

Goldmann'ın roman ya da edebî eserin sosyolojik incelemesini yaparken, yazar-eser ilişkisi içerisinde yazarın şahsî duyarlılıklarından yola çıkarak eserdeki toplumsal gerçekliğe ulaşmayı öncelediği düşünüldüğünde (Goldmann 1998: 76) kuşkusuz roman içerisinde yer alan kişiler kadrosuna ve ilgili tematik unsurlara değinmek gerekir. Örneğin kişilerin ideolojik olarak belli bir kesimi temsil etmeleri, dönemin sınıflaşmış yapısını bu yönüyle gözler önüne serer. Sosyolojik anlamda önem taşıyan bu husus, 1940'lı yılların Türk toplumundaki hangi ideolojik düşüncelerin kabul gördüğünün tespitine de yardımcı olur. Misal olarak mantıkçı/felsefik, Pozitivist, Marksist, milliyetçi, dindar, ateist/nihilist ve septik düşüncedeki insanların varlığı romandaki kişilerle özdeşleştirilmiştir. Mantıksal ve felsefî düşüncüyü Yahya Aziz, pozitivist insanları Cevat Bey (Mr. Joe) ve Ferit'in babası, nihilist ve septik düşüncedekileri Ferit, milliyetçileri Muhtar, Marksist kesimi Saim, dindar kesimi ise Vâfi Bey, Necmiye Hanım ve Tahir Bey temsil eder. Bu temsil elbette gerçeklikle birebir örtüşmez. Bu da romanın kurmacayla gerçeklik ilişkisinin yakınlık derecesiyle ve yazarın, karşı ideolojilere yaklaşımıyla alakalıdır. Romanın ilk bölümünde yer alan bu kişiler değerlendirilirken objektif bir çabanın varlığı sezilir. Yazar, adı geçen düşünce sistemlerinin kabul edilebilirliklerini okuyucuya bırakmaya çalışır. Bunu yaparken de ilgili ideolojideki insanları, düşünce biçimleri etrafında konuşturur. Muhtarın milliyetçilikle ilgili söylemleri, hayatı anlamsız bulan Ferit'in düşünceleri, Saim'in Marksist anlayışla etrafındaki olayları yorulması, ilgili ideolojik tutumların okuyucuya tanıtılmasında kullanılmıştır. Ancak bu ilişki, genel anlamda birkaç ifade ya da düşünceyle yüzeysel olarak ifade edilmez. Daha çok dönemin içinde bulunduğu sosyal yapıdaki çatışmalarla hissettirilir. Roman/edebiyat sosyolojisi açısından bu husus üzerinde durulması gerekir. Çünkü sosyolojik anlamda toplumda yaşanan sıkıntılar ve buhranlar, romandaki çatışmalar aracılığıyla tespit edilebilir. Eserdeki çatışmaların ilki ve en önemlisi Doğu-Batı çatışmasıdır. Bununla birlikte sınıfsal ayrım, milli bilinçsizlikle ortaya çıkan kültürel yozlaşma ve dinî anlayışın önemini kaybetmesi, Türk toplumundaki bozulmanın temel nedenleri olarak gösterilir.

Tanzimat Devriyle birlikte ortaya çıkan Batılılaşma çabaları, beraberinde bir kimlik karmaşası doğurmuş ve toplumun hemen her kesiminden birçok insan, bu ikiliği belirli oranda yaşamıştır. Tanzimat döneminde ağırlık kazanan modernleşme çabaları da doğal olarak tüm yazarların eserlerinde kendisine yer bulmuştur. Öyle ki Tanzimat döneminden Cumhuriyete kadar uzanan süreçte kaleme alınan birçok eserde Doğu-Batı çatışması, romanların ana temasını teşkil etmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra da bu tema, eserlerdeki güncelliğini korumuş ve birçok sanatçı tarafından daha sık dile getirilmeye başlamıştır. Sosyal hayata yönelik yapılan devrimler ve

inkılâplar modernleşme sürecinde toplumun yaşadığı bunalımlı süreci pekiştirmekle kalmamış ayrıca olaya farklı boyutlar kazandırarak buhranlı bir ortam oluşturmuş ve yaşanan ikiliğin artmasına sebep olmuştur. Gerek gündelik hayattaki yaşantı tarzı gerekse düşünce yapısındaki farklılıklar toplumda belirgin bir sınıflaşmayı ortaya çıkartmıştır. Sözü edilen durum biraz da I. Dünya Savaşının ortaya çıkarttığı yıkımın atlatılmaya çalışıldığı dönemde toplumun çeşitli arayışlar içinde olmasından kaynaklanır. İlk dünya harbinin etkileri silinmeden bir ikincisinin patlak vermesi dönemin Türkiye'si içinde mevcut kaos hâlini daha da ateşlemiş ve bireysel anlamda farklılaşmaların daha da belirginleşmesine yol açmıştır. İşte bu husus sosyolojik anlamda dikkate değer bir konumdadır.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanının genel çerçevede Doğu-Batı çatışması üzerinde yoğunlaştığını söylemek yanlış olmaz. Gerçekleşen tüm olaylar bu doğrultuda şekillenir. Eserdeki karakterizasyon yönteminin yanında mekân ve eşyalar da bu ekseninde çizilmiştir. Ferit'in sağlık problemleri ve kimi doğaüstü olayların haricinde ortaya çıkan gerilim unsurları, yine Doğu-Batı çatışması aracılığıyla işlenmiştir. Keza Peyami Safa'nın birçok eserinde görülen bu çatışma, yazarın ideolojik tutumuyla ilgili olmakla beraber "Peyami Safa'nın romanları, kişilikler yolu ile somutlaştırdığı bu Batı-Doğu karşıtlığını daha soyut düzeyde açıklayabilme doğrultusunda gelişir" (Moran 2011: 222). Toplumdaki bozukluğun ve yozlaşmış tiplerin 1950'li yıllarda çoğalmasının temelinde de bu karşıtlık yatar. Ancak Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'ndaki Doğu-Batı çatışması, daha çok fikri yönde gerçekleşir. Doğu, maneviyatı temsil ederken Batı ise maddeci anlayışın sembolü halinde verilir. Maneviyatın maddeye kayması ve "şey"leşen bir toplumun oluşumu, yazar tarafından yansıtıcı merkez olan Ferit üzerinden aktarılır. Öyle ki yazarın vermek istediği mesaj, madde merkezli zihnî yapının toplumumuzun değerlerine ve yaşantı tarzına uygun olmadığını göstermektir. Eserin Doğu-Batı çatışması eksenine oturtulması biraz da bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Yapılan değerlendirme sonucunda kişi kadrosundaki ekonomik ve sosyokültürel sınıflandırma aşağıdaki tabloda daha net bir şekilde gösterilmiştir:

	KİŞİ KADROSU
Ekonomik Yapının Meydana Çıkarttığı Sınıfsal Yapının Temsili	ALT KATMAN: Vâfi Bey, Hizmetçi Fatma, Ahmet Tosun, Ferit ÜST KATMAN: Ferit'in ailesi, Necmiye Teyze, Saim, Muhtar, Nedime, felsefe hocası Yahya Aziz, Cevat Ferman (Mr. Joe), Suzy

Kültürel ve İdeolojik Değişkenlere Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Sınıfsal Yapının Temsili	MEVCUT İDEOLOJİK GÖRÜŞLER VE BUNLARIN TEMSİLİ: Mantıkçı/felsefik - Yahya Aziz Pozitivist - Cevat Bey (Mr. Joe) ve Ferit'in babası Marksist - Saim Milliyetçi - Muhtar Dindar - Vâfi Bey, Necmiye Hanım ve Tahir Bey Ateist/nihilist ve Septik - Ferit
---	---

Yukarıdaki sınıflandırmada sosyolojik bağlamda en dikkat çeken husus, kişilerin düşünce tarzlarıyla ekonomik durumları arasındadır. Dindar ve nihilist düşüncedeki insanlar ekonomik olarak alt katmanda yer alırken pozitivist düşüncedeki şahısların üst katmanda yer alması dönemin siyasal ve ekonomik durumunun mukayese edilmesinde bir gösterge niteliği taşır.

Yazarın ontolojik problemleri sıkça işlemesi yine eserin yazılma zamanı olan 1940'lı yılların sonunda etkili olan Varoluşçuluk akımından etkilenmesindedir. Varoluşçuluk 1945-1955 yılları arasında, II. Dünya Savaşının olumsuz etkilerinden temel alan felsefi bir düşünce akımı olarak ortaya çıkmıştır. Varoluşçuluk, "köklerinden kopmuş, temellerini yitirmiş, geçmişe ve tarihe olan güvenini kaybetmiş, topluma yabancılaşmış, mutsuz, huzursuz insanın varlığının dile getiren düşünce biçimidir" (Sartre 2012: 10). Varoluşçuluğun etkili olduğu dönemde "saçma" unsuru üzerinde durmuş ve saçmadan yola çıkarak bir seçime ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu seçimin başarıya ulaşması için varlığa anlam katılması gerekmektedir. Bu noktada varlığa anlam kazandırmak bir yerde Tanrı'ya ulaşmakla sonuçlanmalıdır.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu eserinin yazılma tarihine bakıldığında varoluşçuluk akımının en etkin dönemde olduğu görülür. Sartre'nin yaptığı tanım göz önüne alınırsa Ferit'in ruh haline ayna tutulduğu düşünülebilir. Yaşadığı bunalımlar ve hayat karşısında varlığını anlamsız bulması ontolojik bir problem olarak kendini gösterir. Ne çevresinde ne de kendi yaşantılarında bir anlam bulamaması bu duruma işaret eder. Kişi kadrosunda yer alan hemen herkes onun için yapmacık ve birçok yönüyle yetersiz, menfaatçi insanlardır. Kimileri aşırı maneviyatla gözleri kararmış, kimileri siyasi ve ideolojik düşünceleriyle kimliklerini kaybetmiş kimileriye hayat şartları altında insanî yönlerini yitirmiştir. Bu ortamda varoluştaki temel düşünce olan saçma ögesi Ferit'le özdeşleşmiş ve çözmesi gereken en büyük problem haline gelmiştir. Ferit'in saçma-seçme eğilimleri sanki, yazar tarafından bölümlenen iki bölümle sembolleştirilmiştir. İlk bölümde Ferit'teki saçma problemi ikinci bölümde Tanrı'nın varlığına inanmayla bir seçime dönüşmüştür.

Yazarın ideolojik yapısına etki eden bir diğer düşünüş biçimi de spiritüalizmdir. Modern spiritüalizm 19. yüzyılda Aydınlanma felsefesi, materyalist felsefelerin sonucunda hayatın büyüünün bozulması, insanda manevî bir boşluk yaratmış ve akıl-bilim ekseninde bu boşluğun doldurulması için ortaya çıkmış bir düşünce biçimidir. Spiritüalizm anlayışında ruh-madde ilişkisinde ruh öne çıkartılmakla birlikte madde tamamen yok sayılmamıştır. Keza Bergson'un düşüncesi bir yerde psikolojik yaklaşıma doğru kaymış ve parapsikolojinin ortaya çıkmasının sağlamıştır (Toku 1996:11).

Peyami Safa'nın spiritüalist anlayıştan etkilendiği ve ruh çağırma seanslarına bizzat katıldığı birçok araştırmacı tarafından dile getirilen bir durumdur. Safa'nın deneyimlerinden faydalandığı düşünülen Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanındaki spiritüalist etkiler, Ferit'in yaşantıları aracılığıyla kendini gösterir. Eserin tematik boyutuna etki eden ve romandaki tezin benimsetilmesi için "ruh/hayalet" unsurunun kullanılması roman unsurlarına etkisi bakımından da önemlidir. Eserin maddeden ziyade ruha odaklanan bir yapıda olması spiritüalist yaklaşımın roman üzerindeki etkisini gösterir.

Romanın ilk bölümünde Selma'yla Ferit'in diyalogları ruh-madde mukayesesi açısından dikkat çekicidir. Diyalogda hem ruhun varlığına işaret edilmiş hem de ruhun manevî değerleri öne çıkartılmıştır:

"-Niçin bu ruju sürüyorsun? Dudaklarının kiraz olmasını isteyen sen değil misin?

-Bende ondan başka bir şey yok mu?

-Ne gibi?

-Bende.. Bir ruh yok mu?

Ferit bu سوالin hizasına kadar zekâsının kamburu çıkmadan eğilemezdi. Ruh, ruh...

-Fakat sen ve bütün kadınlar, bize evvelâ ruhunuzu değil, bacağınızı gösteriyorsunuz" (s.74).

Romanın ikinci bölümünde Ferit'in Matmazel Noraliya'nın ruhunu görmesi, spiritüalist açıdan dikkate değerdir:

"Koltuğun iki kolundan iki beyaz ve süzgün el, nur damlaları halinde eriyip akacakmış gibi hafif bir duruşla sarkıyordu.

Ferit içinden söyledi: 'Matmazel Noraliya.' Kadının dudakları kımıldadı. Sesi çıkmıyor, fakat söylediği anlaşılıyordu.

-Hayır, Nuriye. Demin, aşağıda, baba Dimitri'nin sana dua etmesini istedim. Resmime baktın.

Kadın gözlerini yumdu. Göz kapakları şeffaftı. Gözleri daha sisli ve güzel görünüyordu.

(...)

Hayalet birden bire eridi." (s. 222).

Ferit'in Matmazel Noraliya ile karşılaştıktan sonra iman etmesi ve varlığa anlam yüklemesi, romanın kırılma noktasını oluşturur. Ayrıca kişi kadrosunun en önemli ögesi konumunda olan başkişiyi şekillendirmesiyle spiritüalizmin karakterizasyon metodunda da kullanıldığı açıkça görülür. Yani spiritüalist tutum, eserdeki tezin aktarılması, kişiler kadrosunu şekillendirmesi ve tematik unsurların etkin şekilde kullanılmasında rol oynamıştır.

Özetle, Goldmann'ın sosyolojik bağlamda edebî eseri yorumlayıp geçerli ve güvenilirliği yüksek veriler elde etmede ısrarla üzerinde durduğu yazar-eser ilişkisi, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanında gerek dönemin felsefî akımlarına gerekse de yazarın ideolojik tutumuna uygun şekilde işlenmesiyle eseri Goldmann'ın edebiyat roman sosyolojisi anlayışına uygun kılmıştır.

4. Kolektif Bilinçten Bireysel Düşünceye

Lucien Goldmann'ın sosyolojik değerlendirmesi doğrultusunda bir incelemenin başarılı olabilmesi için psikanalitik incelemeye de yer verilmelidir. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu eserine bu doğrultuda yaklaşılabilecek olunursa daha çok, Ferit'in yaşadığı psikolojik sorunlara ve bireysel dönüşüm sürecine temas edilmesi gerekir. Zira romanın ilk bölümünden sonuna kadar Ferit'in yaşadığı sağlık problemleri ve ruhsal çalkantılar, onun bireyleşme sürecinde dönüşümünün açıklanmasında yol gösterici olur. Peyami Safa'nın metafiziksel unsurlarla psikolojik öğeleri harmanlayarak realist bir yapı içerisinde sunmaya çalışması, Ferit'in bireyleşme sürecinde nedeni başarılı olduğunu göstermek ve yazarın kendi doğrularını okuyucuya kabul ettirmek istemesiyle ilişkilidir. Sosyolojik bağlamda bunun önemi ise toplumsal yapının kişiler üzerinden açıklanmasıyla alakalıdır. Çünkü kolektif bilincin yansımaları olan ortak değerler, o toplumdaki fertlerin davranışlarına da doğal olarak etki eder. Gerek yerel gerek evrensel değerlerin kişilerde görünen hâli, o toplumun sosyoekonomik yönüyle beraber kültürel yapısının çözümlenmesine de yardımcı olur.

Romanın başkişisi olan Ferit'in cinsel eğilimleri de yine psikanalitik anlayış etrafında değerlendirilebilir: "Freud'un, Alfred Adler'in psikanaliz yoluyla insan davranışlarında şuurluktaki cinsel istek ve arzularını yönlendirmesi görüşünden etkilenen yazar, Ferit'in Fatma ile olan münasebetini bu açıdan ele almıştır" (Aytaş 2008: 202). Fatma'nın eski sevdiği Hüseyin isimli bir adamı düşlerinde görmesi ve bu durumun hastalık boyutuna ulaşması Ferit'in Fatma'yı cinsel açıdan kolayca istismar edebilmesine yol açmıştır:

"Ferit, soluk halinde, hafif bir sesle onun kulağına doğru üfledi: "Benim Geldim, ben: Hüseyin, Hüseyin. Sus, sus..."

Ve yorganı kaldırdı, hemen içine daldı." (s. 52)

Genel hatlarıyla Ferit'in düşünce yapısı ve davranışları incelendiğinde onun, belirli bir kesimi temsil ettiği fark edilir. Maddeci yönleriyle öne çıkan Ferit, daha ziyade inançsız, dejenere ve arayış içerisindeki sınıfları temsil eder. Marksist, septik ve materyalist düşüncenin verdiği mantıksal arayışlar da bunun en bariz göstergeleridir. Ayrıca arkadaşlarından Saim'in düşünce yapısı, üniversitedeki arkadaşlarının maddî kaygılar içerisinde bulunmaları yapılan değerlendirmeyi destekler niteliktedir. Dolayısıyla o dönem içerisinde Marksist düşünce bağlamında, kolektif bir yapının var olduğunu söylemek yanlış olmaz. Tam tersi istikametle maneviyata önem veren bir kesim de vardır. Vâfi Bey ile dükkândaki ihtiyarın düşünce ve telkinleri dinî yönden kolektif bilincin mevcudiyetini doğrular. İslamî kültürün toplumumuzdaki yeri ve önemi düşünüldüğünde -her ne kadar fiktif de olsa- romandaki olay örgüsü, toplumsal algıya ışık tutması yönüyle sosyolojik anlamda önem taşır. Yani 1940-1950 yılları arasında toplumda ve dolayısıyla bireylerde, dinî inancın ne ölçüde kabul gördüğünün anlaşılmasına yardımcı olur.

L. Goldmann'ın roman/edebiyat sosyolojisi bağlamında psikanalitik açıdan önem verdiği bir diğer nokta da bireysel düşüncedir. İlk bölüme nazaran zıtlıklar barındırsa da Safa'nın, romanın ikinci bölümünde Ferit'i bulunduğu çevreden ve inandığı düşünceden tam tersi kutba çekmesi, kolektif düşüncenin bireysel düşünce karşısında yenik düşebileceği ile açıklanabilir. Bu durum Ferit aracılığıyla önce inançsızken inanan kesimin karşısında durmasıyla daha sonra iman eden birisinin inançsızlık karşısındaki tutumuyla belirir.

Varoluşsal problem içerisinde Ferit'in benlik arayışı, eserin başından sonuna kadar kendini hissettirir. Keza romanın başlangıcında yer alan "FERİT, Ferid, it, id, t, d, t değil" (s.7) ifadesi bile bu duruma işaret eder. Babasının düşünce yapısı, Yahya Aziz'in fikirleri ve yaşadığı metafiziksel olaylar Ferit'te, ruhsal bölünmelere yol açar. Örneğin babasının din ve Allah hakkında görüşleri "Allaha inanların hepsi bilâistisna ahmaktır. Bunların arasında bulunduğu söylenen dâhiler, bilgisizliğin mazeretinden de mahrum oldukları için büsbütün ahmaktırlar" (s. 66) şeklindeki muhalebicideki yaşlı adamla olan tecrübesi neredeyse bunun tam tersi istikamettedir:

"Ben de sana bir şey diyeyim de baba sözüdür, unutma, dedi, ne zaman ki sıkıntısın, bu hapları yutacağın yerde, derin bir nefes al, içinden tut nefesini, yüreğinden bir kere, ama yüreğinden, sözüme dikkat et, yüreğinden, anladın mı, yüreğinden bir kere 'Allahım' deyiver, sonra nefesini birden koyuver. Anladın mı? (...) Gözlerini yumdu, içini çekti ve göğsü nefesiyle dolunca, yüreğinin durur gibi olduğunu ve varlığın sınırına dayanmış gibi bütün boyutlarını aşılacak üzere bulunduğunu sandığı bir anda içinden 'Allahım' dedikten sonra nefesini bıraktı. Şaşırdı ve tekrar ihtiyarın yüzüne baktı. Birdenbire içinde bir dağ başı ferahlığı duymuştu. Elini göğsüne götürdü ve mırıldandı: 'Hayret!' İhtiyar hayret etmiyor, gülümsüyordu" (s. 65).

Yaşadığı sağlık sorunları, cinsellik dürtüsü, yoksulluk, amaçsızlık ve çevresine karşı aldığı tavır, yaşadığı ruhsal sıkıntıları gittikçe arttırır. Tüm bu olumsuzlukların sonucunda Ferit'in bir benlik arayışı içerisine girdiği fark edilir. Bu arayış, yazar tarafından açıkça verilmese de roman ilerledikçe, ondaki huzursuzluk halinin artmasıyla gittikçe belirginleşir. Ancak bu olumsuz tablo Ferit'in Matmazel Noraliya'nın koltuğuna oturmasıyla sona erer. Çünkü bu andan itibaren Ferit, maneviyatı fark eder ve kabullenir. Başlarda inançsız birisiyken daha sonra inanan biri olur. "Doğu ve Batı arasındaki mücadele, her insanın kendi nefsiyle mücadelesine benzer" (Safa 1978: 12) diyen Safa, Ferit'in bireyleşme sürecini de bu düşüncesi doğrultusunda yönlendirir. Yani Ferit,- yazarın dünya görüşü çerçevesinde- bireyleşme sürecini başarıyla tamamlayarak huzura kavuşur. Bir başka ifadeyle o, gölgesi olan maddecilikle yüzleşmiş, komplekslerinin üstesinden gelmiş ve sonuçta da bireyleşme sürecini olumlu bir şekilde tamamlamıştır.

Sonuç

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu Lucien Goldmann'ın roman sosyolojisi anlayışı doğrultusunda incelendiğinde romanındaki toplumsal ve ekonomik yapı ile dönemin Türkiye'si arasındaki benzerlik dikkat çekmiştir. 1940-1950 yılları arasında II. Dünya Savaşı'nın getirdiği sosyoekonomik yıkım ve geçmişten kalma Avrupaî yaşama hevesi, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanına gerçekçi bir şekilde yansımıştır. Sosyolojik anlamda toplumsal tabakalaşmanın temelinde ekonomik ögelerin yanı sıra kültürel yozlaşmanın da etkisi yazarın ideolojik tutumuna uygun bir şekilde esere yansımıştır. Bu kullanımlar, Goldmann'ın roman/edebiyat sosyolojisi açısından eser-toplumsal yapı bağının güvenilirliğini doğrulamıştır.

Eser-yapı düzleminde romandaki mekân ve zaman uyumunun olay örgüsüne paralel olması, eserin gerçeğe yakınlık durumunu arttırmıştır. Bu durum sosyolojik okuma ve değerlendirme bağlamında Goldmann'ın savına paralellik gösterir. Çünkü kurmaca olsa da roman unsurları arasındaki münasebetin mantık sınırları dâhilinde olması, gerçeklikle bağın kopmaması ve döneme ışık tutması roman sosyolojisi açısından zaruridir.

Lucien Goldmann'ın roman sosyolojisi anlayışında bütünlüklü ve nitelikli değerlendirmenin bir diğer şartının psikanalitik incelemeye dayandırıldığı göz önüne alındığında eserdeki kullanımların belirtilen koşuta uygunluk gösterdiği tespit edilmiştir. Cinselliğe bakışın ve bireyleşme sürecinin eserde, psikanalitik bağlamda başarıyla tatbik edildiği rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca kolektif düşünce ve toplumsal sınıfın temsili, kişiler aracılığı ile aktarılırken, fikrî unsurlar genel olarak tematik bir şekilde çatışmalarla verilmiştir. Eserdeki tez, her ne kadar soyut ve mistik olsa da dinin huzur verici boyutuna işaret etmesiyle somutlaşmıştır. Maddeci

anlayıştan maneviyata dönüşümün nasıllığını açıklaması yönüyle kişisel bütünlüğün kazanılması da romanın kurgusal yapısı içerisinde nesnel bir tavırla kaleme alınmıştır. Bunlarla beraber yoksulluk ve kişiliklerini kaybetmiş insanların mevcudiyeti, toplumu değerlerini aramaya zorlamıştır. Bu da yazara ve esere, halkı aydınlatması için bir rehber misyonu yüklemiştir. Dolayısıyla yazar, kurtuluşu salt ilimde değil maneviyatla desteklenen ilimde göstermiştir. Kısacası Peyami Safa, bu eseriyle, huzura ulaşmak için herkesi Matmazel Noraliya'nın koltuğuna oturmaya davet etmektedir.

Kaynakça

- Akşin, Sina. (2004). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*. Ankara: Kırılma.
- Akten, Sevim (1999). "Yazın ve Toplum İlişkisi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım: Yazın Toplumbilimi", *Edebiyat ve Toplum Sempozyumu*, Gaziantep: Ankara Üniversitesi Tömer Yayınları, ss. 162-167.
- Alver, Köksal (2004). *Edebiyat Sosyolojisi*. Ankara: Hece.
- Alver, Köksal (2011). *Berna Moran ve Edebiyat Sosyolojisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26: 63-72.
- Aytaş, Gıyasettin (2000). *Peyami Safa'nın Matmazel Noraliya'nın Koltuğu Adlı Romanında Esere Yansıyan Şahıslar Dünyası*. Türk Yurdu Roman Özel Sayısı, 153: 267-277.
- Aytaş, Gıyasettin (2008). *Tematik Roman İncelemeleri –Hayata Ayna Tutan Romanlar-*. Ankara: Akçağ.
- Bodur, Harun (2005). *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: Çağlar.
- Durna, Tezcan (2009). *Kemalist Modernleşme ve Seçkinlik*. Ankara: Dipnot.
- Eagleton, Terry (2012). *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*. Utku Özmakas (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Goldmann, Lucien (1998). *Diyalektik Araştırmalar. Afşar Timuçin*, Mehmet Sert (Çev.). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.
- Goldmann, Lucien (2005). *Roman Sosyolojisi*. Ayberk Erkay (Çev.). Ankara: Birleşik.
- Gürsel, Nedim (1997). *Başkaldıran Edebiyat*. İstanbul: Yapı Kredi.
- İnal, Tanju (1979). "Oluşumsal Yapısalcı Yazın Eleştirisine Uygulamalı Bir Yaklaşım:

- Goldmann'dan Racine'i Okurken", Fransız Dili ve Edebiyatı Dergisi (FDE), 1(4): 61-71.
- Moran, Berna (2011). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İstanbul: İletişim.
- Naci, Fethi (1990). *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Sosyal Değişme*. İstanbul: Gerçek.
- Özbaş, Ece (2002). *Peyami Safa, Hayatı, Sanatı Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler*. İstanbul: Hikmet.
- Parla, Jale (1990). *Peyami Safa 20. Asır Avrupa ve Biz*. İstanbul: Ötüken.
- Parla, Jale (2000). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim.
- Safa, Peyami (1978). *Doğu Batı Sentezi*. İstanbul: Yağmur.
- Safa, Peyami (2006). *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, İstanbul: Ötüken.
- Sağlık, Şaban (2012). "Popüler Romanlar ve Edebiyat Sosyolojisi." *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri*. Ankara: Hece.
- Sartre, J. Paul (2012). *Varoluşçuluk*, Asım Bezirci (Çev.). İstanbul: Say.
- Şan, Mustafa Kemal (2004). "Edebiyat Sosyolojisine Yaklaşımlar". *Edebiyat Sosyolojisi*, Köksal Alver (Ed.). Ankara: Hece.
- Şenderin, Zübeyde (2010). *Ruhçu ve Maddeci Görüş Ekseninde 'Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 28: 209-232.
- Tekin, Mehmet (1999). *Romancı Yönüyle Peyami Safa*. İstanbul: Ötüken.
- Tiken Servet (2009). *Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Adlı Romanına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13 (1): 43-56.
- Tilbe, A. (2004). "Sartre'ın Bekleyiş Adlı Romanına Goldmann'cı Bir Yazın Toplumbilimsel Yaklaşım", *Edebiyat Sosyolojisi*, Köksal Alver (Ed.). Ankara: Hece.